

УДК 332.122:338.43](1-22)

*О. В. Лазарева,**д. е. н., професор, професор кафедри управління земельними ресурсами,**Чорноморський національний університет імені Петра Могили**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1050-7118>**А. І. Ковальова,**магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили**ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-1554-354X>**В. В. Юзва,**магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили**ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-0355-0545>*

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.19.85

НАПРЯМИ ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

*O. Lazarieva,**Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Management
the Landed Resources, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine**A. Kovalova,**Master's degree, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv**V. Yuzva,**Master's degree, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv*

DIRECTIONS FOR THE RESTORATION OF RURAL AREAS IN THE POST-WAR PERIOD

Метою статті є проведення оригінального дослідження, що передбачає визначення напрямків відновлення сільських територій у післявоєнний період.

В процесі дослідження викладено напрями відновлення сільських територій у повоєнний період, основними з них є проведення детального агрохімічного обстеження, комплексної екологічної оцінки, моніторингу ґрунту, встановлення точних показників вмісту шкідливих речовин у ґрунті, розробка алгоритму відновлення родючості ґрунту, відновлення іригаційної інфраструктури, проведення заходів, що передбачають фінансову підтримку міжнародних фінансових інституцій, повноцінне відновлення роботи Державного земельного кадастру, відновлення роботи селянських фермерських та приватних господарств, відбудова агровиробництва та відновлення виробничих потужностей у повоєнний період, диверсифікація виробництва та приплив інвестицій, формування на селі структур на кластерній основі, міжнародне науково-технічне співробітництво, державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників, виконання стратегій сталого розвитку, що передбачають відродження територій, взаємодія з науково-дослідними установами.

The purpose of the article is to conduct an original study aimed at identifying the directions of rural areas' recovery in the post-war period.

The current state of agricultural production in Ukraine is analysed.

The author suggests that it is necessary to study the directions of rural areas' restoration in the post-war period in order to revive production on the land and ensure the functioning of a full-fledged viable environment.

The author substantiates his own vision of the priority areas of rural reconstruction in the post-war period.

It has been established that a detailed agrochemical survey is required to establish accurate indicators of the content of substances in the soil, to assess the correctness of the material damage caused, and then, based on a detailed analysis of the soil and the content of indicators in it, to develop an algorithm for restoring soil fertility. A comprehensive environmental assessment and soil monitoring is required. It is necessary to restore irrigation infrastructure and invest in irrigation and drainage systems. It is noted that it is important to secure financial

support from international financial institutions. It is necessary to restore the full operation of the automated system of the State Land Cadastre. It is necessary to restore the work of small and medium-sized farms, private farms, private households, and to expand opportunities for farms through their cooperation in the post-war period. In addition, it is noted that it is necessary to reconstruct agricultural production on land. It is suggested that diversification of production and investment inflows are important. There is a need to form cluster-based structures in rural areas, which will increase the efficiency of using funds allocated for rural development. It is important to ensure international scientific and technical cooperation. State support for agricultural producers, implementation of sustainable development strategies that include the revival of territories, and cooperation with research institutions are priorities.

Ключові слова: європейський простір, земельні ресурси, землекористування, поствоєнний період, ґрунтозахисні заходи, фінансові заходи, співпраця із місцевою владою, ефективність землекористування, конкурентні переваги.

Key words: rural areas, post-war period, land plots, restoration, agricultural production, diversification, international scientific and technical cooperation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

На сьогоднішній день врожаї від сільськогосподарського виробництва суттєво зменшились у порівнянні з мирним часом. До того ж свої фінансові втрати внаслідок повномасштабного вторгнення агресора у сільському господарстві складають до 100 тисяч доларів [1, с. 36]. І спекотна погода цього року теж нанесла небажаний вплив на урожай сільськогосподарських культур в Україні [2]. Крім того, за словами сільгоспвиробників, спека у 2024 році вплинула не лише на врожай, а й загрожує насіннєвим посівам [3].

Внаслідок військового стану не виконується і Національна економічна стратегія — 2030 [4, с. 136], яка декларувала такі стратегічні пріоритети в агросекторі, як забезпечення стимулюючої та дорадчої державної політики, забезпечення якісною інфраструктурою сільгоспвиробників, створення умов та можливостей для виробників забезпечувати себе матеріально-технічними ресурсами, сприяння повноцінному розвитку агросектору та суміжних з ним галузей, оптимізація збуту на зовнішніх та внутрішніх ринках,

В цих умовах потребує відповідності вивчення напрямів відновлення сільських територій у післявоєнний час, щоб дозволило відродити виробництво на землі, забезпечити функціонування повноцінного життєздатного середовища. Це в подальшому слугуватиме впровадженню їх у практику суб'єктів господарювання, а також забезпечить поступальне відродження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В умовах повномасштабної війни та у повоєнний період визначення перспективних напрямів відновлення сільських територій досліджується вченими та практиками. Так, А. Полторак [5, с. 48] дослідила ефективність комплексних відновлювальних стратегій у сільській місцевості та їх вплив на управлінські практи-

ки в агропромисловому секторі. О. Мельников [6, с. 178] наголошує на підтримці розвитку агроінновацій, що забезпечить відродження селянства як господаря на землі. В. Третьак та Д. Бреус [7, с. 31] схиляються до необхідності політики стимулювання соціально — економічного розвитку сільських територій, що зумовлене ліквідацією наслідків воєнних дій на землі. Шебештьєв Є. [8, с. 84] висвітлює думку, що основними структурними елементами розвитку сільських територій є територіальні громади, місцевий бізнес і громадянське суспільство. Щепак В. [9, с. 28] розробила модель, яка передбачає збалансованість сталого розвитку сільських територій, що постраждали внаслідок військових дій, та забезпечує ревіталізацію сталого розвитку.

Про напрями повоєнного відновлення наголошується і у практичних посібниках [10, с. 29—31]. Крім того, проводяться різноманітні науково-практичні семінари з приводу з приводу побудови соціально-економічної стратегії відновлення України, а також напрямів відродження України [11].

Їх праці представляють значний науковий та практичний інтерес як з практичної точки зору, так і з теоретичної, є цінними для проведення подальших наукових пошуків, що і слугувало причиною вивчення цієї проблематики.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Отже, метою статті є проведення оригінального дослідження, що передбачає визначення напрямів відновлення сільських територій у післявоєнний період.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

За словами експертів, Україні за нинішніх умов потрібно піклуватися щодо ефективного, відкритого та прозорого використання всіх доступних ресурсів, які є в державі, а також можуть бути активовані міжнародними партнерами [12, с. 20—28].

Як відомо, розвиток сільських територій має на меті функціонування повноцінного конкурентоздатного середовища на землі, а також забезпечення сільськогос-

подарського виробництва продуктів харчування та суміжної продукції.

На нашу думку, напрями відновлення сільських територій у післявоєнний період мають бути зосереджені на таких наступних пріоритетах.

Деградація ґрунтового покриву та забруднення, спричинене військовими діями, знищення верхнього родючого шару ґрунту потребують проведення детального агрохімічного обстеження, що дозволить встановити точні показники вмісту речовин у ґрунті, оцінити вірно завдану матеріальну шкоду, а потім на основі детального аналізу ґрунту, вмісту показників у ньому розробити алгоритм відновлення родючості ґрунту.

Вразливість сільського господарства внаслідок зміни клімату, що спричинена вищими температурними показниками, зменшення кількості ґрунтової вологи внаслідок екстремальних погодних явищ потребують комплексної екологічної оцінки та проведення моніторингу ґрунту. Це дозволить прийняти узгоджені та вірно сконструйовані рішення щодо обґрунтованої рекультиваци ґрунту на ділянках, де це є необхідним, справедливої консервації земель на сильно забруднених територіях, що спричинене мінно-вибуховими діями.

Відновлення іригаційної інфраструктури та інвестицій в іригаційні та дренажні системи на зруйнованих або частково зруйнованих територіях дадуть змогу відбудувати інфраструктурні об'єкти, сприятимуть поступальному розвитку територій в повоєнний період.

Також відновлення аграрного сектору, зміцнення ліквідності сільськогосподарських активів потребують заходів щодо забезпечення фінансової підтримки міжнародних фінансових інституцій. Це дозволить підтримати ліквідність бюджету, профінансувати нагальні бюджетні потреби, зумовлені необхідністю відбудови економічного простору та відновлення повноцінної дієвості на економічній арені.

Враховуючи, що під час воєнного стану доступ інформації щодо операцій із земельними ділянками був частково обмежений, відновлення повноцінної роботи автоматизованої системи Державного земельного кадастру дозволяє забезпечити прозорість ринку землі, забезпечити прийняття прозорих планових та перспективних рішень, спрямованих на відновлення сільських територій.

Відновлення роботи малих та середніх фермерських господарств, особистих селянських господарств, приватних господарств на територіях, де наразі є це можливим, забезпечить в кінцевому підсумку відбудову сільських громад. Розширення можливостей для господарств шляхом їх кооперації у післявоєнний період сприятиме життєздатності сільських територій, відбу-

Рис. 1. Напрями відновлення сільських територій у поствоєнний період

Джерело: сформовано авторами.

дові агросектору та в цілому підтриманню сталої рівноваги територій на селі.

Реконструкція агровиробництва на землі, що включає заміну або ремонт зруйнованих виробничих потужностей та пошкоджених активів за рахунок запровадження нових технологій, які б сприяли підвищенню ефективності повоєнного виробництва в сільській місцевості. Крім того, створення умов для локалізації суміжних виробництв дасть змогу відновити бізнес на селі.

Диверсифікація зайнятості на селі внаслідок розробки та виконання стратегій місцевого розвитку, припливу інвестицій в сільську інфраструктуру сприятиме підвищенню спроможності громад за рахунок впровадження місцевих ініціатив, повернення та працевлаштування населення в сільській місцевості, що сприятиме повноцінному відновленню сільських територій у післявоєнний час. До того ж на необхідності залучення інвестицій у повоєнну відбудову економічного простору наголошують і інші науковці [13, с. 5].

Формування на селі структур на кластерній основі дозволить підвищити ефективність використання коштів, що спрямовуються на розвиток сільських територій, сприяти розробці довгострокових стратегій комплексного розвитку, які б сприяли підвищенню конкурентоспроможності. Розробка та впровадження на цій основі проектів інноваційного розвитку дозволить сформувати ефективну систему інноваційного продукту вітчизняного виробництва.

Міжнародне науково-технічне співробітництво, розробка спільних проектів із закордонними партнерами дозволить залучити міжнародну фінансову та технічну допомогу, що сприятиме відродженню територій на селі, а також покращенню бізнес-середовища та розвитку малого і середнього бізнесу. Це забезпечить сталість подальшого розвитку сільськогосподарського виробництва, а також відбудову зруйнованих виробничих потужностей внаслідок повномасштабного вторгнення агресора.

Державна підтримка сільськогосподарських виробників шляхом прямої грошової допомоги, пільгового оподаткування справлятимуть позитивний вплив на впровадження структурних заходів, що сприятимуть розвитку сільських територій. Це забезпечить в свою чергу узгодження інтересів жителів громади на селі.

Забезпечення виконання стратегій сталого розвитку з урахуванням інтересів сільських територій у поєднанні із ініціативами щодо їх поступального відродження може бути успішно втілена шляхом взаємодії з різноманітними науково-дослідними та експертними установами. Це в свою чергу забезпечить створення нових робочих місць, покращення місцевої інфраструктури, підвищення якості життя в сільській місцевості.

Окреслені напрями розвитку сільських територій (рис. 1) у післявоєнний час за умови їх емерджентної взаємодії забезпечать поступальне відновлення повноцінного життєвого простору в сільській місцевості.

В цілому, відновлення та поступальний подальший розвиток сільських територій має забезпечувати стале відродження на шляху до повноцінного членства в ЄС.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

У проведеному науковому дослідженні окреслені пріоритетні напрями відновлення сільських територій у повоєнний період. На нашу думку, основними з них є проведення детального агрохімічного обстеження, комплексної екологічної оцінки, моніторингу ґрунту, встановлення точних показників вмісту шкідливих речовин у ґрунті, розробка алгоритму відновлення родючості ґрунту, відновлення іригаційної інфраструктури, проведення заходів, що передбачають фінансову підтримку міжнародних фінансових інституцій, повноцінне відновлення роботи Державного земельного кадастру, відновлення роботи селянських фермерських та приватних господарств, відбудова агровиробництва та відновлення виробничих потужностей у повоєнний період, диверсифікація виробництва та приплив інвестицій, формування на селі структур на кластерній основі, міжнародне науково-технічне співробітництво, державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників, виконання стратегій стало-

го розвитку, що передбачають відродження територій, взаємодія з науково-дослідними установами.

Поступове впровадження вказаних напрямів сприятиме повноцінному відродженню виробництва на селі, забезпечуючи подальший розвиток сільської місцевості з врахуванням місцевих ініціатив та пріоритетів.

Напрями подальших досліджень вбачаємо в обґрунтуванні прийомів використання економічного аналізу в практику системи управління земельними ресурсами.

Література:

1. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf> (дата звернення: 08.09.2024).

2. Гук Л. Літнє пекло: мінус мільйони тон агрозбіжжя й сподівання на високі ціни. URL: <https://zn.ua/ukr/ariculture/litnje-pekho-minus-miljoni-tonn-ahrozbizhzhaj-j-spodivannja-na-visoki-tsini.html> (дата звернення: 08.09.2024).

3. Брашован В. Потенціал втрачається щодня. Спелка вплине не лише на врожай, а й загрожує насіннєвим посівам. URL: <https://agroportal.ua/publishing/lichnyi-vzglyad/potencial-vtrachayetsya-shchodnya-spekavpline-ne-lishe-na-vrozhay-a-y-zagrozhuje-nasinnjevim-posivam> (дата звернення: 08.09.2024).

4. Вектори економічного розвитку — 2030. Матеріали для обговорення. Кабінет Міністрів України. Центр економічного відновлення. 416 с. URL: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf> (дата звернення: 08.09.2024).

5. Poltorak A., Bodnar O., Rybachuk I., Statsenko V. The impact of the strategy of socio-economic recovery of rural areas on the management of agricultural enterprises. *Ekonomika APK*. 2024. Vol. 31, No. 3, pp. 46-56. URL: https://eapk.com.ua/web/uploads/pdf/%E2%80%999CEkonomika%20APK%E2%80%9D,%20Vol.%2031,%20No.%203,%202024_-45-56.pdf (дата звернення: 14.09.2024).

6. Мельников О.В., Петруха С.В., Петруха Н.М. Економічне відновлення сільських територій: співвідношення фундаментального та прикладного аспектів наукового дослідження. *Вчені записки Університету "КРОК". № 1 (61), 2021. С. 176—193.* URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/389/417> (дата звернення: 14.09.2024).

7. Третяк В. П., Бреус Д. К. Формування пріоритетів повоєнного відновлення постраждалих сільських територій та подальшого їх сталого розвитку. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: зб. наук. пр. Харків. нац. автомоб.-дор. ун-т. Харків, 2023. № 1 (30). С. 26—37.* URL: <https://dSPACE.khadi.kharkov.ua/items/da28dc73-fa3f-40bc-a74e-bb0f2596bb6f> (дата звернення: 14.09.2024).

8. Шебештьєв Є. Складові розвитку сільських територій. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск № 35. 2022. С. 82—87.* URL: <https://nzlubb.org.ua/index.php/journal/article/download/686/628> (дата звернення: 14.09.2024).

9. Щепак В.В., Сененко І.А., Шара С.Ю. Принципи ревіталізації розвитку сільських територій, які постраж-

дали внаслідок військових дій. Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. № 29. 2024. С. 24—31. URL: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/Visnuk/article/view/2708/2598> (дата звернення: 14.09.2024).

10. Ігнатенко О., Шор К., Малькова Т. Повоєнне відновлення України: відбудова заради кращого майбутнього. URL: <https://www.dossier.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/post-war-reconstruction-UA.pdf> (дата звернення: 14.09.2024).

11. Шаповал Н., Федосєєнко М., Грибановський О., Терещенко О. Повоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення. С. 24—28. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Digital-instruments-in-Ukrainian-recovery.pdf> (дата звернення: 08.09.2024). (дата звернення: 14.09.2024).

12. Іванова В. Розроблення стратегії соціально-економічного відновлення як напрям реагування на наслідки війни рф проти України. Соціально-економічні наслідки війни російської федерації проти України та шляхи їх подолання: матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 30 листоп. 2023 р.) / за ред. Г. П. Ситника. Київ: Навч.-наук. ін-т публ. упр. та держ. служби Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2023. С. 22—24. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2082/files/a540b679-f535-47a2-928f-75b6bd38bd08.pdf> (дата звернення: 14.09.2024).

13. Ашеулова А., Донець Д., Остропольська Є. Залучення інвестицій у повоєнну відбудову України: можливості та виклики. Академічні візії. Випуск 25. 2023. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/756/713> (дата звернення: 14.09.2024).

References:

1. Ministry of Economy of Ukraine (2024), "Assessment of the impact of the war on micro, small and medium-sized enterprises in Ukraine", available at: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf> (Accessed 08 September 2024).

2. Guk, L. (2024), "Summer hell: minus millions of tons of agricultural crops and hopes for high prices", available at: <https://zn.ua/ukr/ariculture/litnje-peklo-minus-miljoni-tonn-ahrozbizhzhja-j-spodivannja-na-visokitsini.html> (Accessed 08 September 2024).

3. Broshovan, V. (2024), "Potential is lost every day. The heat will affect not only the harvest, but also threaten seed crops", available at: <https://agroportal.ua/publishing/lichnyi-vzglyad/potencial-vtrachayetsya-shchodnya-speka-vpline-ne-lishe-na-vrozhay-a-y-zagrozhuyenasinnyevim-posivam> (Accessed 08 September 2024).

4. Cabinet of Ministers of Ukraine. Center for Economic Recovery (2020), "Vectors of economic development — 2030. Materials for discussion", available at: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf> (Accessed 08 September 2024).

5. Poltorak, A., Bodnar, O., Rybachuk, I. and Statsenko V. (2024), "The impact of the strategy of socio-economic recovery of rural areas on the management of agricultural enterprises", *Ekonomika APK*, Vol. 31, No. 3, pp. 46—56, available at: <https://eapk.com.ua/web/uploads/pdf/%E2%80%9CEkonomika%20APK%E2%80%9D,->

%20Vol.%2031,%20No.%203,%202024_-45-56.pdf (Accessed 14 September 2024).

6. Melnikov, O.V., Petruha, S.V. and Petruha, N.M. (2021), "Economic recovery of rural areas: the ratio of fundamental and applied aspects of scientific research", *Scientific notes of "KROC" University*, vol. 1 (61), pp. 176—193, available at: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/389/417> (Accessed 14 September 2024).

7. Tretyak, V.P., Breys, D.K. (2023), "Formation of priorities for the post-war restoration of the affected rural areas and their further sustainable development", *Problems and prospects of entrepreneurship development: coll. of science Kharkiv Ave. national automobil.-dor. Univ. Kharkiv*, vol. 1 (30), pp. 26—37, available at: <https://dspace.khadi.kharkov.ua/items/da28dc73-fa3f-40bc-a74e-bb0f2596bb6f> (Accessed 14 September 2024).

8. Shebeshten, E. (2022), "Components of the development of rural areas", *Scientific notes of the Lviv University of Business and Law. The series is economical. Legal series*, vol. 35, pp. 82—87, available at: <https://nzlubb.org.ua/index.php/journal/article/download/686/628> (Accessed 14 September 2024).

9. Shepak, V.V., Senenko, I.A., Shara, S.U. (2024), "Principles of revitalization of the development of rural areas affected by military operations". *Bulletin of the Lviv State University of Life Safety*, Vol. 29, pp. 24—31, available at: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/Visnuk/article/view/2708/2598> (Accessed 14 September 2024).

10. Ignatenko, O., Shor, K. and Malkova, T. (2022), "Post-war reconstruction of Ukraine: rebuilding for a better future", available at: <https://www.dossier.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/post-war-reconstruction-UA.pdf> (Accessed 14 September 2024).

11. Shapoval, N., Fedoseenko, M., Gribovsky, O. and Tereshenko, O. (2022), "Post-war reconstruction of Ukraine". *New markets and digital solutions*, pp. 24—28, available at: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Digital-instruments-in-Ukrainian-recovery.pdf> (Accessed 14 September 2024).

12. Ivanova, V. (2023), "Development of a socio-economic recovery strategy as a response to the consequences of the Russian Federation's war against Ukraine", *Sotsial'no-ekonomichni naslidky viyny rosijs'koi federatsii proty Ukrainy ta shliakhy ikh podolannia: materialy nauk.-prakt. Seminaru [Socio-economic consequences of the war of the Russian Federation against Ukraine and ways to overcome them: scientific and practical materials. Seminar]*, Education and Science. University of Publ. example and state services Kyiv. national Taras Shevchenko University, Kyiv, Ukraine, November 30, pp. 22—24, available at: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2082/files/a540b679-f535-47a2-928f-75b6bd38bd08.pdf> (Accessed 14 September 2024).

13. Ashcheulova, A., Donec, D. and Ostropolska, E. (2023), "Attracting investments in the post-war reconstruction of Ukraine: opportunities and challenges". *Academic visions*, Vol. 25, available at: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/756/713> (Accessed 14 September 2024).

Стаття надійшла до редакції 16.09.2024 р.